

vláčné, ale vstřícné ke čtenáři, to znamená čtivé, racionální (logické) a dobře srozumitelné. Na závěr mohu konstatovat, že takovým způsobem se v češtině jeruzalémskému chrámu dosud nikdo nevěnoval.

Jiří Beneš

Tato recenze vychází v rámci řešení projektu PROGRES Q01 řešeného na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.

ŘEHÁKOVÁ, Veronika. *Buditel, historik, apologeta Matěj Procházka (1811–1889)*. Brno: CDK, 2021. 335 s. ISBN 978-80-7325-526-8.

Badatelská činnost na poli dějin české teologie 19. a první poloviny 20. století učinila v posledních třiceti letech významný posun. Mezi lety 1999 – 2009 získala má domovská Husitská teologická fakulta dva výzkumné záměry, které zapojily do tohoto úsilí poměrně velkou skupinu teologů a historiků, z jejichž činnosti vzešlo několik desítek knižních titulů. S tematicky podobnými badatelskými a publikačními aktivitami se lze setkat ve stejném období v podstatě na všech teologických fakultách, a to nejen v Praze, ale i v Olomouci a Českých Budějovicích. Tento zájem potvrzuje digitalizace důležitých periodik, které byly postupně zpřístupněny badatelské obci i široké veřejnosti. Pražská Katolická teologická fakulta na stránkách *depositum.cz* například umožnila volný přístup k *Časopisu katolického duchovenstva* či k revui *Nový život*. Olomoucká Cyrilotodějská teologická fakulta na to navázala na svém webu *cmtf.upol.cz/veda/depozitum-cmtf* zpřístupněním časopisů *Hlídky*, *Muzeum bohoslovců*, *Škola Božského Srdce Páně*

apod. Za významný počín lze považovat také hodnocení teologické produkce jmenovaného období v oblasti trinitární teologie, pneumatologie, dialogu přírodních věd a teologie od Ctirada Václava Pospíšila nebo práce brněnského historika Pavla Marka, který během několika desetiletí zmapoval nejdůležitější události českých církevních dějin od druhé poloviny 19. století. Tato badatelská a publikační činnost, z níž jsem uvedl jen nepatrný výtah, by si zasloužila hodnocení v nové větší samostatné studii. Navzdory rozsahu těchto aktivit je zde však stále řada oblastí, které si zaslouží hlubší vhledy a obsáhlejší monografická zpracování. Na tento požadavek reaguje i kniha Veroniky Řehákové, která zpracovala dosud nejdetailed literární počín věnovaný moravskému buditeli, historikovi a apologetovi Matěji Procházkovi. Kniha Veroniky Řehákové je rozdělena do tří částí. První, zhruba třetina práce je věnována biografii Matěje Procházky, druhá, přibližně polovina monografie analyzuje jeho literární odkaz a poslední část hodnotí „druhý život“ Matěje Procházky. Kniha je vybavena také obrazovou přílohou a doplněna podrobnou bibliografií jeho literární činnosti.

Biografická část přibližuje nejen osobnost Matěje Procházky, nýbrž také dobovou atmosféru. Kniha obsahuje řadu exkurzů k situaci středního a vyššího školství na Moravě, k působení českého duchovenstva, k postavení dělníků v brněnské aglomeraci či k politickým událostem 19. století. Je uvedena poměrně rozsáhlým představením poměrů, do nichž se Procházka narodil. Řeháková se věnuje osudům jeho rodičů a souzenců, zdrojům jejich obživy i majetkovým vztahům v ro-

dině. Je zjevné, že si nenechala ujít příležitost, kterou dnešním historikům nabízí její archivy. Zvláštní pozornost věnovala jeho studijním počínům, a to jak gymnaziálním, tak jeho úspěchům na brněnském filozofickém a teologickém studiu v letech 1829 – 1833. Procházkovy působení rozdělila na dvě části. Na období, které strávil v duchovenské službě na různých místech mezi léty 1833 – 1850, a na brněnskou periodu, během níž vyučoval na místním gymnáziu a svou literární činností byl postupně vyneseno do čela moravských buditeckých kněží. V biografické části se zaměřuje také na Procházkovy vztahy k osobnostem tehdejšího života. Čtenáře v tomto ohledu určitě zaujme hodnocení Procházkovy spolupráce s Františkem Sušilem, stejně jako postoje k jeho žákovi Tomáši Masarykovi. K oběma osobnostem se Řeháková vrací v závěru své knihy. V závěrečném oddílu, v němž se věnuje popisu Procházkovy povahy, provádí také srovnání s osobností Františka Sušila. Každému, kdo se zabývá Masarykem, by neměl uniknout exkurz na konci závěrečné kapitoly, v níž představuje vztah mezi Masarykem a Procházkou a porovnává jejich myšlenky z širší perspektivy a s řadou postřehů, které badatelům, jež neznají důkladně Procházkovy dílo, mohou snadno uniknout.

Na úvod druhé části knihy, v níž se analyzuje Procházkovy literární pozůstalost, vložila Řeháková metodologickou kapitolu, ve které roztříдила jeho kulturní, náboženské a badatelské práce a příspěvky do pěti základních okruhů. První okruh se zaměřuje na Procházkův zájem o dějiny se zvláštním zřetelem k církevním dějinám Moravy. Oceňuji, že autorka sleduje Procházkovy teologii dějin, ve které se

pokusil vytvořit model pro utváření náboženské, morální a národní identity. Hlavní roli v tomto modelu sehrávají moravští světcí, mezi nimiž vyniká Jan Sarkander a idea cyrilometodějství, která byla významně podpořena během Procházkovy života cyrilometodějskou encyklikou papeže Lva XIII. *Grande munus* (1880). Cyrilometodějstvím, respektive ideou unionismu se zabývá i v následující kapitole, ve které představuje Procházku jako apogetu katolického myšlení 19. století. Jeho postoje k náboženskému indiferentismu a k ateismu, k židům, k nekatolickým církvím, k východním církvím a k papežskému primátu se snaží vetknout do jednoho myšlenkového schématu, ve kterém vystupuje do popředí Procházkovy obhajoba exkluzivity české katolické tradice. V následující kapitole se zaměřuje na Procházkovy studie a články, ve kterých diskutoval přírodovědná témata, a to zejména otázky evoluce, darwinismu a paleoantropologie. Jak už poukázal ve své knize *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost: česká katolická teologie 1850-1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu* C. V. Pospíšil, věnoval Procházka přírodovědným tématům mnoho energie. Přínos Řehákové v této oblasti vidím hlavně v komplexnějším zpracování, v prostudování všech dostupných Procházkových statí, a tak i v určitém posunu hodnocení jeho díla. Předposlední okruh se zabývá asketikou a morálně teologickými pracemi, které sehrávaly důležitou roli zejména při jeho výuce na gymnáziu. Do této oblasti spadají hojně recenze morálně teologických prací a také překlady zahraničních děl, často státem schválených učebnic. V posledním okruhu Řeháková

hodnotí Procházkovy sociálně etické reflexe role pracovního vytížení žen, dětské práce, postavení dělníku ve společnosti apod. Mimořádnou pozornost věnuje jeho spisu *Otázka dělnická*, kterým se Procházka zařadil mezi průkopníky sociálního myšlení v české katolické církvi. Analýzu jmenovaného spisu srovnává se staršími i pozdějšími sociálně-etickými pracemi, z těch pozdějších zejména s první sociální encyklikou papeže Lva XIII. *Rerum novarum* (1891) a na závěr připojuje i komparaci z perspektivy dnešního sociálního učení církve, jak je shrnuto v aktuálním *Kompendiu sociální nauky církve*.

Závěr knihy tvoří podrobná úvaha nad druhým životem Procházkovy s příznačným titulem *Od glorifikace k pozapomnění*. Ukazuje, jak se Procházka spolu s Františkem Sušilem stali patrony

moravského katolicismu, ale i to, jak s vymíráním žáků docházelo i na postupné zapomínání Procházkova přínosu nebo jak byl tento přínos deformován a zneužit pod vlivem socialistického režimu. Za zvlášť zajímavou stať závěrečné kapitoly považují autorčin pokus o Procházkův povahopis, ve kterém se pokusila vystihnout charakteristické rysy jeho osobnosti. Knihu Veroniky Řehákové vnímám jako zdařilý pokus o proniknutí do života, díla a myšlení jedné z nejvýznamnějších moravských osobností 19. století a čtenářům se zájmem o toto období ji mohu jen doporučit.

Jiří Vogel

Tato recenze vychází v rámci řešení projektu PROGRES Q01 řešeného na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy.